

El Camí del Nord o del Canigó, GR 83 (etapa 6)

de LES PLANES D'HOSTOLES A OLOT

En la sisena etapa del sender GR 83 entrem plenament en terres garrotxines. De fet, ens endinsarem pel cor de la zona volcànica, la fageda d'en Jordà, i finalitzarem la nostra etapa a la capital de la comarca. La zona volcànica de la Garrotxa és el millor exponent de paisatge volcànic de la península Ibèrica. Té una quarantena de cons volcànics i més de 20 colades de laves basàltiques. L'orografia, el sòl i el clima proporcionen una vegetació molt variada, d'un valor paisatgístic excepcional.

Aquest cop, el text escollit per parlar del *Camí de l'Exili* és una entrevista a Miquel Torner (dels *Marxaires Mataró-Canigó*). Ell és l'*alma mater* d'aquest camí, i ens ha semblat molt adient conèixer un xic més aquest personatge. Que tingueu una bona lectura.

LA ZONA VOLCÀNICA DE LA GARROTXA

A la comarca de la Garrotxa trobem el conjunt volcànic més ben conservat de tota la península Ibèrica. Aquest espai comprèn uns 120 km quadrats, 11 municipis i uns 40.000 habitants. El creixement urbà i industrial que va experimentar la regió als anys setanta va comportar tot un seguit d'agressions greus: les extraccions de *lapilli* (la coneguda *greda*, local), la pol·lució de rius i torrents, els abocadors incontrolats i, sobretot, un creixement urbanístic mancat de planificació i poc respectuós amb l'entorn natural. Tot plegat amenaçava d'una manera seriosa el conjunt dels seus valors naturals.

El volcà de Santa Margarida.

La necessitat de protecció d'aquest espai natural va desencadenar un seguit de mobilitzacions que van culminar l'any 1982, quan el Parlament de Catalunya va aprovar la Llei de protecció de la Zona Volcànica de la Garrotxa. L'objectiu era protegir-ne els valors geològics, botànics i paisatgístics, i fer compatible la conservació de la zona amb el seu desenvolupament econòmic. El Parc Natural com a tal neix el 1985. Al seu interior hi ha 26 reserves naturals que, amb un grau de protecció més gran, preserven els cons volcànics de major interès, les colades de lava, i la fageda d'en Jordà.

El conjunt està format per 40 volcans amb 10 cràters i 23 cons ben conservats, d'una edat compresa entre els 10.000 i els 700.000 anys. La zona volcànica de la Garrotxa es considera activa –i no adormida com fins a l'any 2009 l'havien qualificat els experts– i amb un risc d'entrar en erupció moderat (nivell dos en una escala de quatre). L'últim episodi d'aquesta fase es creu que és l'erupció del Croscat, fa 11.000-11.500 anys. El volcà més antic de la zona és el Pujalós que es creu que es va formar fa uns 350.000 anys. A banda dels volcans pròpiament dits destaquen una vintena de colades de lava –entre les quals la de la Fageda d'en Jordà, considerada la més ben conservada de la Península–, una cinquantena de *tossols* –turonets originats per la interacció entre zones humides i colades–, així com 50 afloraments geològics d'interès.

Geologia: vulcanisme

Per descomptat, el tret més important que caracteritza aquesta zona i del que cal parlar amb més deteniment, és el vulcanisme. La majoria dels volcans de la zona es van formar en dues fases eruptives: la primera de tipus *estrombolià* (erupcions explosives freqüents, no excessivament violentes, amb moltes projeccions de material sòlid [piroclasts] alternant amb corrents de lava) i la segona de tipus *efusiu* (amb una major producció de corrents de lava, més viscosa). El resultat són cons volcànics amb cràters esvorellats, en forma de ferradura, a causa de l'emissió de colades de lava posteriors a la seva construcció (per ex., volcà del Croscat). D'altres volcans, de dinàmica eruptiva més violenta, han intercalat fases de tipus *estrombolià* i *freatomagmàtic* (quan hi ha una interacció entre el magma i l'aigua del subsòl), però sense emissió de colades de lava. En aquests casos, els edificis volcànics solen presentar cràters circulars o semicirculars de dimensions més grans (volcans del Racó i de Santa Margarida). Tanmateix, alguns volcans de la zona presenten la combinació dels tres tipus d'activitat: *estrombolià*, *freatomagmàtic* i *efusiu* (volcà de Can Tià, volcà de la Garrinada). Per contra, l'únic tipus d'activitat, més freqüent, que es dona de manera aïllada en una sola erupció és la de tipus *estrombolià* (volcà del Puig Astrol); a l'altra banda, l'activitat *freatomagmàtica*, força rara i present al volcà del Clot de l'Omera.

Un exemple d'activitat estrombolià: el propi volcà Stromboli (Illa de Stromboli, Mar Tirrena, Itàlia).

Potser la colada més fotogràfica de la zona volcànica de la Garrotxa, a Castellfollit de la Roca.

La flora i el paisatge de la zona volcànica de la Garrotxa

El paisatge vegetal de la zona volcànica de la Garrotxa es caracteritza per la seva diversitat. Els trets prou característics de la zona, especialment el clima i el substrat, determinen una transició entre un paisatge vegetal mediterrani, submediterrani i centroeuropeu de caràcter atlàntic (per a entendre'ns: un viatge des de la Mediterrània, càlida i més aviat seca, a l'Atlàntic, de clima suau i molt humit). La flora representada en aquest espai és extremadament rica, a causa de la seva situació i història, tant quantitativament (han estat identificades unes 1.173 espècies de plantes superiors) com qualitativament (existeixen diverses plantes molt rares al conjunt de la flora catalana), amb un predomini clar de les espècies mediterrànies i centroeuropees.

La diferència altitudinal a la zona volcànica oscil·la entre poc més de 200 m (el riu Fluvià al terme de Montagut) i els 1.000 m (Serra de Finestres). El relleu de la zona comporta també una diversitat d'orientacions. Hi domina un clima mediterrani humit a la majoria del territori i un clima de tipus atlàntic a la cubeta olotina. Però el territori està ple de particularitats locals com inversions

La fageda d'en Jordà.

tèrmiques i entrades de marinada, que amb el relleu configuren una gran diversitat de microclimes. La intensa intervenció humana sobre el territori amb activitats agrícoles, ramaderes, forestals, industrials... comporten una gran diversitat de factors d'origen humà que afecten, però que també diversifiquen, la vegetació. Un element que caracteritza força el paisatge vegetal de la zona, com dèiem abans, són els conreus, disposats en forma de mosaic i ben adaptats als condicionaments del terreny. Molts dels cràters i també la major part de les colades volcàniques havien estat conreats i s'hi han desenvolupat sòls rics, les anomenades *terres brunes*. En l'actualitat, els conreus ocupen la quarta part de la superfície del parc, amb predomini dels farratges i dels cereals farratgers.

3

La zona occidental del terme de Sant Feliu de Pallerols, en plena serralada transversal, presenta flora i comunitats vegetals pròpies del Prepirineu i Pirineu oriental. En canvi, la part oriental de Santa Pau, Mieres, Sant Joan les Fonts, Castellfollit de la Roca i Montagut, de clima mediterrani, amb sequeres estivals importants, permet l'aparició de flora i vegetació mediterrània típica del litoral. La cubeta olotina, amb un nivell freàtic força superficial, amb inversions tèrmiques i tempestes d'estiu que atenuen la sequera estival, és rica en comunitats vegetals centreeuropees, força rares a la Catalunya sudpirinenca. Gairebé el 65% del Parc Natural és ocupat per formacions boscoses, especialment alzinars, rouredes i fagedes, però també boscos mixtos i vernedes, aquestes darreres en els cursos d'aigua.

Si els volcans són l'element geològic per excel·lència, i que imprimeix un caràcter prou especial al territori, quan parlem de vegetació no podríem deixar de citar la magnífica *Fageda d'en Jordà*. És un bosc de faigs excepcional perquè està format sobre el corrent de lava que va ser emès per l'última erupció del Croscat i també perquè està situat a una altitud anormal per aquests tipus de vegetació, si més no al nostre país (està a aproximadament a 500 m quan el normal es trobar-la a uns 800 m en el nostre país). A més té un sotabosc pobre o inexistent perquè els arbres no s'han tallat i no permeten que hi arribi gaire llum. El terreny sobre el que s'assenta la fageda té un relleu

ondulat, ple de turonets de dimensions variables (els *tossols*, que dèiem més amunt, i que poden arribar a uns 20 m d'alçada). Com que els *tossols* són el resultat de la interacció entre aigua i lava, hem de suposar que el nivell de la *capa freàtica* (l'aigua) és ben a prop de la superfície. I aquesta abundància d'aigua, prop de la superfície del sòl, és la que garanteix la seva plena disponibilitat per al faig (una espècie que necessita aigua) i, per tant, justifica l'excepcionalitat d'aquesta fageda a altures relativament baixes.

La Fageda d'en Jordà

Saps on és la fageda d'en Jordà ?
Si vas pels volts d'Olot, amunt del pla,
trobaràs un indret verd i pregon
com mai més n'hagis trobat al món:
un verd com d'aigua endins, pregon i clar;
el verd de la fageda d'en Jordà.
El caminant, quan entra en aquest lloc,
comença a caminar-hi poc a poc;
compta els seus passos en la gran quietud
s'atura, i no sent res, i està perdut.
Li agafa un dolç oblit de tot el món
en el silenci d'aquell lloc pregon,
i no pensa en sortir o hi pensa en va:
és pres de la fageda d'en Jordà,
presoner del silenci i la verdor.
Oh companyia! Oh deslliurant presó!

Joan Maragall i Gorina (1860-1911)

4

Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa: dades de contacte i visites

Contacte i informació general: Casal dels Volcans, Av. de Santa Coloma s/n, 17800 Olot. Tel.: 972266012.
Fax: 972270455. Correu-e: pnvvg.dmah@gencat.cat

Informació, atenció al públic i visites: hi ha diversos centre d'informació a les principals localitats de la zona (Olot, Sant Feliu de Pallerols), i a la mateixa Fageda d'en Jordà. També trobareu informació a les oficines de turisme municipals de les Planes d'Hostoles, Santa Pau i Sant Joan les Fonts.

Per a saber més...

Un treball didàctic però força exhaustiu sobre els volcans (més de 30 pàgines, il·lustrat i molt entenedor).

http://www20.gencat.cat/docs/parcsnaturals/Home/Zona%20Volcanica%20de%20la%20Garrotxa/Coneix-nos/Patrimoni%20natural%20i%20cultural/Hidrologia%20i%20geologia/43_15331.pdf

Aquí trobareu informació sobre el vulcanisme a Catalunya:

http://www20.gencat.cat/docs/parcsnaturals/Home/Zona%20Volcanica%20de%20la%20Garrotxa/Coneix-nos/Patrimoni%20natural%20i%20cultural/Hidrologia%20i%20geologia/43_15332.pdf

Aquesta adreça és reservada als “*Caçadors de volcans*”; fitxes amb la descripció i localització d'indrets interessants des del punt de vista vulcanològic:

http://www20.gencat.cat/docs/parcsnaturals/Home/Zona%20Volcanica%20de%20la%20Garrotxa/Coneix-nos/Patrimoni%20natural%20i%20cultural/Hidrologia%20i%20geologia/43_15333.pdf

EL CAMÍ DE L'EXILI – MIQUEL TORNER

(‘Marxaire’ i impulsor del GR 83)

(entrevista publicada al *Diario Vasco*, el 19 d’abril de 2008)

CIUDADANOS

MIQUEL TORNER EL CAMINANTE DE LA MEMORIA

«Si te das cuenta,
las fronteras sólo
se ven cuando vas
por la carretera»

Estuvo en Donostia hace nada. Participó en charlas y mesas redondas en torno a la exposición *La maternidad de Elna, cuna del exilio 1939–1944*, abierta en el Centro Cultural Ernst Lluch, homenaje a aquella dama suiza que ayudó a nacer a muchos niños hijos de exiliados españoles que huían de Franco precisamente por el ‘Camí del Nord’. Miquel es miembro de la asociación *Marxaires Mataró–Canigó*. Han recuperado pistas, cañadas, caminos reales. También recuerdos, memoria histórica, nombres, sucesos. Han descubierto fronteras que unen.

– ‘Marxaire’, bonita palabra.

– De ‘marxa’, claro. Marchar, caminar. ¿Cómo lo decís vosotros?

En euskera, quien camina es ‘ibiltaria’ pero sus marxaires son para nosotros ‘mendizaleak’, aquellos que aman el monte.

– ¿Y cómo decís vosotros pasador?

– Significando ‘pasador’...

– Lo que era José Molina.

– **Conozco un José Molina jugador de beisbol...**

– Nuestro José Molina es un luchador nato, un anarquista increíble, un exiliado, un poeta. Pero además, fue *pasador*. Creo que ayudó a huir a Francia (y a volver para sus acciones) a Sabaté.

– **¿El gran guerrillero urbano? Fue amigo de uno de los nuestros, Lucio, el revolucionario falsificador.**

– Vaya. ¿Entiendes ahora lo que es un pasador si nos situamos entre el último pueblo de Catalunya Sur (Beget) y el primero de Catalunya Nord (La Menera), en la frontera administrativa franco española?

– **Lo entiendo, sí: un ‘mugalarí’. Y ahora déjeme que yo le sitúe a usted entre las dos orillas del Bidasoa, entre Irún y Behobia, entre las dos Navarras, en las ventas de contrabandistas, en los ‘cols’ por donde entraban hombres, mujeres, café, puntillas, armas...**

– Es que si lo piensas bien, las fronteras sólo se ven cuando vas por carretera. Entonces, sí. Ves señales, barreras, garitas. Sin embargo, cuando andas por el monte, por los caminos, por las cañadas, no hay tal frontera, no hay aduanas. Allí el límite, las barreras, se transforman en puerta, en pasaje. Fíjate, en nuestro caso, en el *Camí del Nord*, la frontera era, es, tan poca frontera que la gente de la Menera tenía casa en Beget (y al revés). Vivían en una o en otra según hiciera mejor invierno o peor verano en una vertiente o en la de enfrente. Y si los del sur andaban, eran tiempos de racionamiento, mal de café, del norte les llegaba. Y a los norteños, azúcar desde el sur.

– **Es el trajín vital de todas las fronteras. Pero para quien huye, puede resultar una losa. También para la memoria de un tiempo y un país.**

– Cierto. Nosotros recorremos el *Camí del Nord* justo en la época del año en que miles de seres humanos, derrotados, huían camino de Francia. Fue en febrero. Hacía frío. Tenían hambre. La aviación franquista bombardeaba las larguísimas filas de refugiados, así que con la ayuda de las gentes de los pueblos se apartaron del camino más claro, más lógico, más al descubierto, y se internaron por senderos y rutas que nosotros, los *marxaires de Mataró*, hemos recuperado y recorrido. Como *mendizales* pero también sintiendo la responsabilidad, el deseo, la necesidad de recoger todo testimonio posible para que la Historia de los perdedores no quede sepultada en el olvido. Mientras hacemos monte hablamos con unos y otros. Tomamos notas. Por todo el Canigó, nuestra montaña fundacional, símbolo de Catalunya...

– **Canciones, leyendas, picos que se escalan para encender fuegos que duran toda la noche...**

– Así es. Pues bien, por esos montes y pueblos hay mucha gente que vivió el exilio, se casó, echó (nuevas) raíces. Sus hijos son hoy regidores en ayuntamientos de ambos lados de los Pirineos y nuestra lucha de marxaires es la suya.

– **Así que la frontera no fue losa tan tremenda.**

– Muchísimos cayeron en el camino. Otros fueron acogidos en pueblos que de 150 habitantes pasaron a tener 90.000. Pronto Francia abrió campos de concentración para quienes buscaban refugio. Pero no, nadie puede hacer de los Pirineos una losa. Ni para los hombres ni para la memoria. No en Beget, no en Behobia. No en Elizondo.